

Beyin Göçü Açısından Yabancı Uyruklu Yükseköğretim Elemanlarının Kazanımı: Erzurum Atatürk Üniversitesi Örneği^(*)

İsmail ÖZ ^(**)

Pınar LALOĞLU ^(***)

Öz: Avrupa'nın, aklın önderliğinde Ortaçağ karanlığından kurtularak 18.yy'ın ikinci yarısından itibaren evrildiği kapitalist dünya egemenliği, bu coğrafi mekanın dışında kalan geleneksel devletler için çeşitli yıkımlara sebep olur. Yıkıma uğrayanlar için kurtuluş reçetesi, Batı modernliğinin örnek alınmasında görülür. Modernliğin bilgisine ulaşmanın en kestirme yolu ise Batı'nın yardımı ile mümkündür. Bu geleneksel devletlerden biri olarak Osmanlı da askeri alan öncelikli olmak üzere Batılı ülkelerden getirttiği yabancı uzman ve eğitimciler ile modernleşme uğraşına girişir. Söz konusu uğraşlar Osmanlı devletinin yıkımına engel olamasa da yükseköğretim açısından ikinci nesil üniversitenin temellerinin atılması sağlanır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Osmanlı'dan devralınan yükseköğretim, yabancı akademisyenlerin yardımı ile devrimlerin savunucusu ve ideolojisinin taşıyıcısı kurum olarak yeniden düzenlenir. Günümüze gelindiğinde üçüncü nesil üniversite kavramının tartışıldığı Türkiye'de yabancı uyruklu yüksek öğretim elemanlarının kullanımının sürdüğü görülür. Çalışma tarihsel anlatı içerisinde Türkiye'de yabancı uyruklu yüksek öğretim elemanı kullanım ihtiyacının nedenlerini genel hatlarıyla ortaya koymakta ve Atatürk Üniversitesi'nin bu pay içerisindeki durumunun ayrıntılı bir analizini yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beyin göçü, beyin kazanımı, Atatürk Üniversitesi

The Foreign Staff Gaining in Higher Education in Terms of Brain Drain: Erzurum Ataturk University Sample

Abstract: From the second half of the 18th century, the capitalist world domination of Europe evolved by getting rid of the Medieval darkness through the leadership of the reason causes various destructions for the traditional states outside of this geographical area. Salvation of the destructed states is thought to be found in following the Western modernity. The shortest way to reach the knowledge of modernity is possible with the help of the West. As one of these traditional states, the Ottomans attempted to modernize (primarily military) themselves with foreign experts and trainers brought from the Western countries. Such efforts cannot prevent the destruction of the Ottoman Empire but provides the foundation of the second generation university in terms of higher education. When it comes to the Republican era, the higher education, which was taken over from the Ottoman Empire, is reorganized as

^{*}) Bu makale, "Yabancı Uyruklu Yükseköğretim Elemanlarının Beyin Göçü: Erzurum Atatürk Üniversitesi Örneği", adıyla 5.Türk Göç Konferansı'nda (23-26 Ağustos 2017, Atina, Yunanistan) özet metin olarak sunulmuştur.

^{**}) Dr.Öğr.Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (e-posta: ismailoz@atauni.edu.tr)

^{***}) Arş.Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (e-posta: pinar.laloglu@atauni.edu.tr)

a carrier and a defender for the ideologies of the revolutions with the help of foreign academicians. Today, in Turkey the third generation university concept is discussed and it can be seen that the use of foreign lecturer of higher education has continued. In a historical perspective, the study reveals the cause of the need for using higher education foreign lecturers in Turkey and the aim of the study is to make a detailed analysis of the situation in this share of Atatürk University.

Keywords: Brain drain, brain gain, Atatürk University

Makale Geliş Tarihi: 13.02.2018

Makale Kabul Tarihi: 26.05.2018

I.Giriş

Eğitim felsefesi ile ilişkili olarak ‘neyin’, ‘nasıl’ öğretilene yönelik bir sorgulama, tarihsel süreçte her daim sürekliliğini koruyan eğitim politikalarının önemli unsurlarından biri olmuştur. Sorgulamanın mantığı ideal eğitimi tanımlamak ve bu doğrultuda değiştirilmesini sağlamaktır (Akyüz, 2001, s.105). Türk eğitim tarihi açısından Osmanlı devletinin gerileme sürecinden Cumhuriyet Türkiye’sine ideal olanın tanımı, Batı’nın ulaştığı üstün konumuyla da ispatlanmış bir şekilde akla, deneye ve gözleme dayalı pozitif bir eğitimidir. Söz konusu eğitimin inşası ise Batılı eğitimden yardımıyla gerçekleştirilir. Bu eğitimler, Osmanlı devletinin toprak kaybını engellemek üzere askeri alanda hem teknoloji hem de modern bir eğitim anlayışının kök salması için verilen fenni ilimlerin aktarımında görev alır. Yenileşme hareketleri sınırlı kalmış bir hamle olarak Osmanlı devletini yıkılmaktan kurtarmasa da yetiştirilen birkaç kuşak sonraki gençlerin azmi ve kararı Cumhuriyet Türkiye’sinin var olmasında etkin bir rol oynar. Bu noktada son dönem Osmanlı devletinin modern eğitim kurumlarından mezun olmuş pek çok aydın subay, devletin yıkılışının ardından ön sıralar içinde yer alacakları kurtuluş mücadelesiyle yeni devletin temellerini atarken, sivil kimlikleriyle de yarıda kalan modernleşme uğraşının devam etmesi yolunda kararlılık gösterir. İnkılap ve devrimlerin merkezinde yer alan eğitim, yükseköğretim anlamında da uygulamalara sahne olur. Cumhuriyet döneminin bu anlamdaki ilk beyin kazanımları Bolşevik devrimi sonrasında siyasal bağımsızlıklarını kazanmada başarısız olan, iyi eğitilmiş pek çok Rusya Türkü’nün ilticasıyla sağlanır. Diğer kazanım ise faşist bir rejimin inşa edildiği Almanya’da Hitler’in zulmünden kaçıp sığınacak bir yer arayan birçok Yahudi bilim insanının Türkiye’ye yönelmesiyle gerçekleşir. Günümüze gelindiğinde de yaklaşık 3000 yabancı uyruklu öğretim elemanının Türkiye’de pek çok vakıf ve devlet üniversitesinin akademik kadrolarında yer aldığı görülür.

Çalışmamızın amacı, tarihsel anlatı içerisinde Türkiye’de yabancı uyruklu yüksek öğretim elemanı kullanım ihtiyacının nedenlerini genel hatlarıyla ortaya koymak ve Atatürk Üniversitesi’nin bu pay içerisindeki durumunun ayrıntılı bir analizini yapmaktır. Analizlerin mahiyeti, yabancı uyruklu hocaların üniversitedeki konumları, üniversitenin başarısında ne kadar etkili oldukları ve Atatürk Üniversitesi’nin onlar üzerindeki çekim kuvvetinin nedenleri ve derecesini belirlemeyi içerir.

Literatüre bakıldığında yabancı uyruklu yüksek öğretim elemanları ile ilgili en önemli çalışmalardan biri Türkiye Bilimler Akademisi tarafından 2006 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen “*Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*” konulu toplantının metinleridir. Bu toplantıda çeşitli bildiriler sunmuş Emre Dölen’in 2010 tarihli beş ciltlik “*Türkiye Üniversite Tarihi*” ve 2013 tarihli “*İstanbul Darülfünunu’nda Alman Müderrisler 1915-1918*” adlı eserleri de dikkate değer diğer çalışmalardır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi üniversitenin gelişimini tarihsel olarak aktaran bu çalışmalar, yabancı uyruklu hocalar bağlamında genellikle 1915 ve 1933 üniversite reformuna odaklanır. Gelenlerin isimleri ve uzmanlıkları, bilimsel yayınları ve katkıları gibi pek çok konuda bilgiler sunan metinler, çalışmamızın tarihsel anlatısı için önemli bir veri kaynağıdır. Alana yönelik ilk önemli çalışma ise 2015 yılında Kalkınma Bakanlığı nezdinde yapılan “*Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi*” adlı araştırma projesidir. Her ne kadar yabancı uyruklu öğrencileri önceleyen bir çalışma olsa da yabancı uyruklu akademisyenlere yönelik bulguları, makalemizin sonuçlarıyla karşılaştırma yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Projenin raporunda hem uluslararası üniversite sıralamalarında dikkate alınan bir faktör olması, hem de öğrencilerin üniversite tercihlerini etkilemesi açısından alanında tanınmış akademisyenlerin Türk üniversitelerinde yer alması gerektiği belirtilir. Ayrıca proje kapsamında yapılan görüşmelerde ¹ Türk üniversitelerinin yabancı uyruklu akademisyenlerce tercih edilirliliğinin önde gelen faktörleri arasında araştırma konuları, AR-GE alt yapı imkanları, cazip özlük hakları veya özel hayata ilişkin nedenler görülür. Mevzuat yetersizliği ve bürokrasinin caydırıcılığı ise bu konudaki olumsuzluklar olarak belirir. Raporda ayrıca tanınmış, kaliteli akademisyenleri devlet üniversitelerine çekmenin çok zor olduğu ve emsalleri yerli akademisyenlere nazaran ödenecek daha fazla miktar maaşın da sorunlara sebep olacağı vurgulanır (Kalkınma Bakanlığı [KB], 2015, s.79-80).

Çalışmamız için gereksinim duyulan veriler ise hem nicel hem de nitel olarak sağlanmıştır. Türkiye’de devlet ve vakıf üniversitelerine ait yabancı öğretim elemanlarına yönelik sayısal veriler çok fazla geçmişe dönük olmasa da Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) web sayfasından elde edilmiştir. Söz konusu bu veriler aracılığıyla Türkiye’de mevcut durumu analiz eden özgün tablolar ve grafikler oluşturulmuştur. Ancak Osmanlı’nın son ve Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde yüksek öğretimde yaşanan gelişmelere ilişkin olarak ülkemize gelen yabancı uyruklu öğretim elemanı sayıları YÖK’te yer almadığı için bunlar, literatür kısmında sıraladığımız kaynaklardan temin edilmiştir. Atatürk Üniversitesi’ne ait yabancı uyruklu öğretim elemanı sayıları da üniversitenin personel daire başkanlığından talep edilmiştir. Söz konusu bilgiler temin

¹ Çalışma kapsamında görüşülen kurum ve kişileri içeren EK-1 göre Marmara (Kadir Has, İstanbul Aydın ve Kocaeli) ve İç Anadolu (Hacettepe, ODTÜ, Ankara, Bilkent, Ankara Sosyal Bilimler) bölgelerinde yer alan 8 üniversitenin yanı sıra çeşitli kurum temsilcilikleriyle görüşmelerde bulunulmuş, ancak yabancı uyruklu yüksek öğretim elemanları bu görüşmelerde dahil edilmemiştir. Söz konusu bulgular yerli akademisyenlerin görüşlerini içermektedir.

edildikten sonra nitel görüşmelerin gerçekleştirilmesi için örneklem seçimi ülkelere ve fakültelere göre farklılık göstermesi açısından kotalandırılmış ve kişiler rastgele seçilmiştir.

II. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Uzman ve Eğitimciler

17.yüzyılın sonu ve 18.yüzyılın başlarında imzalanan Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) antlaşmalarıyla gerileme sürecine giren Osmanlı Devleti, yüzünü Batı'ya dönerek modernleşme çabalarına girer. III.Ahmet döneminde İbrahim Müteferrika tarafından matbaanın kurulması ile başlayan süreç, askeri alan öncelikli olmak üzere yabancı uzman ve eğitimciler aracılığıyla birçok yeniliğin gerçekleştirilmesiyle devam eder. I.Mahmut dönemine geldiğinde, sözü edilen yabancı uzmanlardan biri olarak General Comte de Boneval (ya da diğer adıyla Ahmet Paşa), ulûfeli (maaşlı) Humbaracı ocağını kurar. Beraberindeki 5 Fransız subayın yardımıyla da Top dökümhanesi, Baruthane, Tüfek fabrikası ve Hendesehane'nin kuruluşunu sağlar (Karagöz, 1995, s.182-183). Comte de Boneval erlere bizzat matematik ve geometri dersleri vermesinin yanı sıra Batılı tarzda yeni talim usulleri ve savaş oyunlarını da onlara öğretir (Yurdaydın, 2005, s.303). III.Mustafa dönemine geldiğinde yabancıardan yardım alımı sürdürülür. Yine bir Fransız olan Baron de Tott, Avrupa tarzında ilk mühendishane olan Mühendishane-i Hümayun'un temellerinin atılmasını sağlar ve bu okulda ders verir. Ayrıca bazı astronomi ve tıp kitaplarının Türkçeye çevrilmesine yardım eder (Yurdaydın, 2005, s.304). I.Abdülhamit döneminde de ıslahatların gerçekleştirilmesinde Fransızlarla çalışılır. Fransız teknisyenlerin yardımıyla hendesehaneler genişletilir ve sınır kaleleri Batılı tarzda sağlamlaştırılır. Donanmanın ihtiyaçlarına yönelik olarak Mühendishane-i Bahr-i Hümayun açılır. Burada Fransız Gilles Jean-Brazzer de Kermovan tarafından matematik ağırlıklı bir eğitim verilir (Beydilli, 2006, s.514). Yine Fransız subaylar Le Roi ve Duret'in katkılarıyla eğitilen Osmanlı işçilerine, batılı örneklerdeki gibi gemiler yaptırılır (Karagöz, 1995, s.185). Islahatların askeri alanda devam ettirildiği III.Selim döneminde de Nizami Cedit kurulur ve Mühendishane-i Berr-i Hümayun açılır. Ancak III.Ahmet döneminden itibaren yeniliklere yönelik direnişler, Kabakçı (1807) isyanıyla bir kez daha kesintiye uğrar. II. Mahmud, modernleşme çabalarının önündeki en büyük engellerden biri olarak yeniçerileri ortadan kaldırır. Ordunun ihtiyaçları doğrultusunda açılmış olan Tıbbiye ve yenilenen Mühendishane ve Harbiye gibi kurumlar, ıslahatçı seleflerinde olduğu gibi II.Mahmut'un ihtiyaç duyduğu modern eğitimi, batılı hocalar aracılığıyla ilk elden sağlamaya çalışır. Tıp eğitimi açısından ele alındığında Anton Lago, Sade de Galliere, Karl Ambroso Bernard ve Sigmuns Spitzer gibi doktorlar bu dönemin önde gelen isimleri arasında yer alır. Lago, Avrupa tarzı karantina tesislerinin inşa edilmesini sağlarken (Bulmuş, 2012, s.11), Galliere Cerrahhane'nin ıslahında görev alır (Berkes, 1998, s.112). Bernard ise Avrupa'dan mineraloji koleksiyonlarının ve laboratuvar malzemelerinin getirilmesini, Tıbbiye'de anatomi derslerinin kadavra üzerinden öğrencilere verilmesini sağlamanın yanında botanik, perküsyon ve farmakoloji konularında çeşitli ders kitapları yazarak önemli bir ihtiyacı giderir (Öztürk ve Karasu, 2014, s.127). Spitzer'in gelişi de Bernard'ın 1844 yılındaki vefatından sonra anatomi dersinin okutulması ihtiyacından kaynaklanır. Yine bu dönemde yeni orduda eğitim için görevlendirilen ilk Avrupalı subay, İtalyan Giovanni Timoteo Calosso olur.

Süvari birliklerine talimcilik yapan Calosso, askerlerin bir Hıristiyan olarak kendisine itaat etmeme durumuna karşılık Rüstem Ağa adını alır. Fransız M. Gaillard ise piyade sınıflarına ilk talimcilik yapan Avrupalı'dır². Fransız General Kont Hulot ve İngiliz General Chrzanowski de bu dönemde talimcilik için yolu Osmanlı'ya düşen diğer yabancı uyruklu eğitimcilerdendir (Yıldız, 2010, s.116-117). 1840 yılına gelindiğinde Mektebi Harbiye'de yer alan yabancı uyruklu hocalardan Mösyö Santandri'nin meç³ ve kılıç talimlerini, İspanyol Şırans'ın resim ve Fransız Mavoni'nin de piyade talim derslerini verdiği görülür.

Osmanlı Devleti'nde sivil nitelikli bir yapıya sahip ilk modern yükseköğretim kurumu ise 1846 yılında kurulan Darülfünun'dur. İhsanoğlu'na göre (2010, s.79) Darülfünun "*medreselerde okutulan ilimlerin (ulûm) dışında, yeni bilimlerin (fünun) okutulacağı yer*" anlamına gelmektedir. Ancak bu yeni bilimleri verecek yeterli sayıda eğitimcinin olmayışı, okuyacak yetişmiş öğrencinin bulunmayışı, ders kitaplarının nasıl hazırlanacağı, mevcut kütüphanelerde bulunmayan önemli kaynak eserlerin temini ve nasıl çevrileceği gibi pek çok sorun Darülfünun'un en önemli problemleri olarak eğitim sürecini sürekli kesintilere uğratar. Öyle ki okul, tarihsel süreç içerisinde Darülfünun-ı Osmanî, Darülfünun-ı Sultanî, Darülfünun-ı Şahane ve Cumhuriyet sonrası İstanbul Darülfünunu (İhsanoğlu, 2010) gibi isimlerle her kapanmanın ardından yeniden ideal yüksek eğitimi vermek üzere şekillenir. Darülfünun'un bu evriminde iki büyük eğitim reformu gerçekleştirilir. İlki I.Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın müttefiki Almanya'dan, o an için 3019 öğrenci ve 93 öğretim üyesi bulunan okula, 20 Alman ve 1 Macar eğitimcinin dahil edilmesiyle gerçekleştirilir.⁴ Söz konusu hocalar, ikinci nesil üniversiteyi, yani eğitimin yanında araştırmayı da hedefleyen Humboldt geleneğinin Osmanlı yükseköğretim kurumlarındaki temellerini atar. Bu noktada reformla birlikte araştırma enstitüleri (darülmesai), onlara bağlı laboratuvarlar ve kütüphaneler kurulur (Tekeli, 2010, s.39). Ancak Osmanlı devletinin Almanya ile birlikte savaşın yenilen tarafında bulunması yabancı eğitimcilerin Darülfünun'u bırakarak ülkelerine dönmelerine neden olur. İkinci büyük reform ise 1933 yılında Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilir.

² Calosso ile aynı nedenden ötürü o da Hurşid Ağa adını alır.

³ Fransızcadan (mèche) gelen bu kelime, süngü gibi yalnız batırılarak yaralamaya yarayan, kısa, düz ve ensiz kılıcı ifade etmek için kullanılır.

⁴ Alman eğitimciler Dr. Anschütz (Pedagoji ve Psikoloji), Dr. Bergstässer (Semitik diller), Dr. Giese (Ural-Altay dilleri), Dr. Lehman-Haupt (Eski Çağ Tarihi), Dr. E. Obst (Coğrafya), Dr. Penck (Jeoloji ve Coğrafya), Dr. Leick (Botanik), Dr. Zarnick (Zooloji), Dr. Hoesch (Organik Kimya), Dr. Arndt (Anorganik Kimya), Dr. Ferster (Sınai Kimya), Dr. Hoffmann (Ekonomi), Dr. Fleck (Maliye), Dr. Schöborn (Amme Hukuku), Dr. Jacobi (Felsefe), Dr. Nord (Medeni Hukuk), Dr. Mortmann (Tarih Metodolojisi), Dr. Unger (Arkeoloji ve Nüvizmatik), Dr. Richter (Alman Dili ve Edebiyatı) ve Dr. J. Würschmidt (Fizik); Macar eğitimci ise Dr. Mey Sarus Bey (Etnografya)'dir.

III. Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Yabancı Uyruklu Yüksek Öğretim Elemanları

I.Dünya Savaşı’nın en önemli sonuçlarından biri monarşilerin tarih sahnesinden kalkarak, yerlerine ulus devletlerin geçmesi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun yanı sıra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Çarlık Rusya’sı da bu kaderi paylaşan monarşiler arasındadır. Bu noktada 1917 Ekim devrimi ile birlikte Çarlık Rusya’sı ortadan kalkarken, Rusya Türkleri de kendi bağımsızlıkları için mücadeleye girer. Ancak bu mücadelelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından pek çok kişi Bolşeviklerin sert tutumu karşısında yurtdışına kaçmak zorunda kalır. Kaçanlar arasında yer alan çok iyi eğitilmiş birkaç isim de Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal inşasında görev almak üzere yükseköğretim kurumlarının çeşitli kademelerine yerleşir. Bu isimler arasında Kazanlı Sadri Maksudi Arsal ve Yusuf Akçura; Başkurdistanlı Abdülkadir İnan ve Zeki Velidi Togan ve Azerbaycanlı Ahmet Caferoğlu yer alır. Sorbonne’da hukuk eğitimi almış olan Arsal, 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi’ne profesör olarak tayin edilir. Burada ‘Türk Hukuk Tarihi’ kürsüsünü kuran Arsal, Umumi Hukuk Tarihi, Türk Hukuk Tarihi ve Hukuk Felsefesi derslerini verir (Gedikli, 2011, s.3). Fransa’da Siyasi İlimler Mektebi’nde okuyan Akçura (2005, s.106) da Arsal ile aynı tarihlerde Ankara Hukuk Mektebi’nde siyasi tarih hocalığına başlar. Çalışmaları Fuat Köprülü tarafından beğenilen Abdülkadir İnan ise İstanbul’da Türkiyat Enstitüsü’ne asistan olarak tayin edilir (Erkan, 2000, s.261). Zeki Velidi Togan da bu yıllarda Ankara’daki Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Encümenliği’nde görev alır. Ancak buranın çeviri açısından yeterince kitaba sahip olmaması nedeniyle İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi müderris muavinliğine kendi isteğiyle tayin edilir (Özbek, 1997, s.21). Son olarak 1929’da Ahmet Caferoğlu da Darülfünun Edebiyat Fakültesi Türk Dili Tarihi Kürsüsü’nde müderris muavini olarak göreve başlar (Sertkaya, 1993, s.10-11). Her bir isim, İslam ve Batı merkezli Türk tarihi yorumlarına karşı milli bir Türk tarih tezinin yaratılmasına yönelik çalışmalarda bulunur. 1930 yılında “Türk Tarihinin Ana Hatları” isimli eserin yayımlanmasında Akçura ve Arsal’ın katkıları ve sonrasında da 1932 yılında gerçekleştirilen I.Türk Tarih Kongresi’nde Akçura, Arsal, Togan ve Caferoğlu’nun, Türk tarih tezi ile ilgili bildirimlerde bulunması, bu konudaki önde gelen çalışma örnekleri olarak karşımıza çıkar.⁵

Cumhuriyet sonrası dönemde Türk eğitim tarihi açısından en köklü üniversite reformu ise 1933 yılında gerçekleştirilir. Cenevre Üniversitesi öğretim görevlisi Prof. Albert Malche, reformdan önce Türkiye’ye davet edilerek kendisinden Darülfünun hakkında bir rapor hazırlaması istenir. Raporunda Malche (1939, s.21), İstanbul Darülfünunu’nun, sahip olduğu geniş bir oluşuma karşılık zayıf bir randıman verdiğini; bu yüzden yapılması gerekenin de makinenin sadeleştirilmesi, çalışmasının yoğunlaştırılması ve işletenlerine en mükemmel uygulama imkânlarının verilmesi olduğunu belirtir. Malche kadar dönemin bazı basın yayın organlarında da Darülfünun eleştirilir. Bu eleştirilerde Darülfünun’un, Cumhuriyetin ortaya koyduğu inkılaplara

⁵ İnan ise 1937’de gerçekleştirilen II.Türk Tarih Kongresi’nde Arsal ile birer bildiri sunar.

karşı sessiz kaldığı ve destekleyici nitelikte bir üretkenliğe bürünemediği vurgulanır. Burhan Asaf (Belge) Kadro dergisindeki yazısında, I.Türk Tarih Kongresi'ndeki Darülfünun hocalarının performansını eleştirerek, inkılabın ilerleme içinde olduğunu ancak Darülfünun'un ona yetişemeyerek geride kaldığını belirtir (1932, s.413). Reformla birlikte İstanbul Darülfünunu, İstanbul Üniversitesi adını alır. Reformun en çok ses getiren yanı ise bazı üniversite hocalarının görevine son verilmesidir.⁶ Sonrasında Atatürk, gereksinim duyulan modern ve güncel bilginin sahibi, alanında tanınmış yabancı hocaların ülkeye getirilmesi için Malche'ı görevlendirir. Malche'mın bu konudaki çözümleri ise Hitler'in üniversitelerde görevlerine son verdiği Yahudi bilim adamlarına yöneliktir. Bu noktada Dölen (2010, s.128) sayılarının tam olarak bilinmemesiyle birlikte farklı kaynaklara göre 129 ile 113 arasında Alman öğretim elemanının Türkiye'ye geldiğini belirtir. Gelenlerin uzmanlık alanları tıp, eczacılık, hukuk, iktisat, sosyal ve fen bilimlerinden oluşur.⁷

Yabancı öğretim elemanlarının yerine getirmeleri gereken anlaşma koşulları ise şöyledir (Schwartz, 2003, s.20): Önce tercüman aracılığıyla sonrasında Türkçe öğrenerek tek başına akademik faaliyetlerini gerçekleştirmek; derslerde okutulmak üzere güncel ders kitabı çıkarmak ve makale yayımlamak; sınavları bizzat yapmak ve okumak; belirlenen beş yıllık çalışma kotasının sonunda bilimsel çalışmalar yürütebilecek bir nesil ortaya çıkarmak; üniversitenin izni olmadan başka bir işte çalışmamak; devlet talep ettiğinde bedelsiz bilirkişi raporu düzenlemek ve son olarak halkın aydınlatılması ve eğitilmesi ile ilgili çalışmalara katılmaktır.

Reform sonrası dönemde yabancı hocaların bilimsel yayın üretimine de bakıldığında beklentileri karşılayacak nitelikte olduğu görülür.⁸ İnönü'ye (2010, s.88) göre 1867-1933 arası dönemde yükseköğretimde birkaç makale ve kitap yayımlayan 36 öğretim elemanı bulunur. Çalışmalar yıllara göre incelendiğinde süreklilik arz etmeyip, 36 kişiden 12'sinin en az 5 yayın ortaya koyduğu görülür. 1933 reformu sonrasında ise akademik yayın üretiminde artış ve süreklilik yaşanmaya başlar. Astronomi, matematik, fizik, kimya, biyoloji ve jeoloji gibi alanlardaki artış kaynağı yayınlar, başlangıçta Alman hocalardan gelse de sonrasında yerli hocaların yayın üretimi açısından devamlılığı

⁶ Bahadır'a göre (2010, s.81) Tıp Fakültesi'nden 29, Fen Fakültesi'nden 19, Dişçi Mektebi'nden 5, Eczacı Mektebi'nden 5, Edebiyat Fakültesi'nden 13, Hukuk Fakültesi'nden 15 ve İlahiyat Fakültesi'nden 3 olmak üzere toplamda 89 öğretim elemanının görevine son verilir. Reform sonrası görevinde kalan öğretim elemanı sayısı ise Tıp Fakültesi'nde 30, Fen Fakültesi'nde 50, Dişçi Mektebi'nde 5, Eczacı Mektebi'nde 6, Edebiyat Fakültesi'nde 10, Hukuk Fakültesi'nde 11 ve İslam Tetkikleri Enstitüsü'nde (reform sonrası İlahiyat Fakültesi kapanır) 9 ve Yabancı Diller 1 olmak üzere toplamda 122'dir.

⁷ Schwartz'a göre (2003, s.15) sosyal bilimler alanında Türkiye'ye gelen yabancı bilim adamları, toplam yabancı hocaların onda biri kadardır.

⁸ Mazıcı'nın (1995) *Birikim* dergisindeki "Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu" makalesi, reformla görevine son verilen pek çok öğretim elemanının üretken olduklarına değinerek, atılmaların altında siyasi bazı başka gerekçeleri arar.

sağlayarak onları geçtiği görülür. İnönü'nün tespitlerine göre (2010, s.88) reform sonrası ilk 7 yılda yayın üretimi açısından elde edilen başarının verim eğrisi de iki kat artar.

Yabancı öğretim üyelerinin varlığına karşı çıkışlar da yaşanır. Kendisi de bu yabancı hocalardan biri olan Neumark'a (2017, s.17-21) göre yerli hocalara verilen maaşın, kendilerine verilenin dörtte biri kadar olması ve yerli hocaların rekabetten çekiniyor olması anti-reformcu eğilimlerin ortaya çıkmasındaki nedenlerdir. Yabancı hocalar için Türkiye'yi cazip kılan koşulları sıralarsak eğer bunlardan ilki maaşları ile orantılandığında gerek İstanbul ve sonrasında Ankara'da ev bulmanın kolay olmasıdır. Bunda kiraların Almanya'ya nazaran daha ucuz olması etkilidir. İkinci bir unsur ise bazen resmi makamların hoşuna gitmese bile derslerin mahiyeti ile ilgili olarak yabancı hocaların hiçbir baskı ya da yönlendirmeye karşılaşmamış olmalarını söyleyebiliriz (Neumark, 2017; Schwartz, 2003). Yabancı hocaların yaşadıkları zorluklara gelince, eğitim için uygun bir mekânın olmayışı, şartnamelerinde de yer alan Türk dilini öğrenme sorunu, kendi çocuklarının eğitimi için uygun bir okul bulamama, zorlu sınav dönemlerinde yaklaşık 1000 kadar öğrencinin kağıdını okumak ve bazen sınav sonucunda alınan notlar konusunda haksızlık yapıldığı noktada fiziksel şiddete kadar varabilen tutumların varlığı sıralanabilir (Neumark, 2017).

Yabancı hocaların Türkiye'deki gündelik yaşantılarına baktığımızda ise azınlık bir grup olarak daha çok birbirleriyle vakit geçirdikleri görülür. Yaşanılan şehir İstanbul'un adalar ve boğaz gibi doğal güzelliklerinin yanında Bizans kiliseleri, Ayasofya, Sultan Ahmet ve Topkapı sarayı gibi tarihi mekanlar da sıklıkla ziyaret edilen yerler arasındadır. Su sporları ve sinema ise temel boş zaman etkinlikleridir. İstanbul dışında Bursa Uludağ da yakın bir şehir olarak kış sporları, kaplıcaları ve sıcak yaz aylarında serinliği ile ziyaret edilen yerlerin başında gelir. (Neumark, 2017, Hirsch, 2017). II.Dünya Savaşının sonlanıp, Hitler rejiminin yıkılması Türkiye'deki Alman bilim adamları için geri dönüşün başlangıcı olur.

Günümüze gelindiğinde ise Türkiye'de hem devlet ve hem de vakıf üniversitelerinde yabancı uyruklu hocaların belli bir yoğunlukta istihdam edilmeye devam ettirildiği görülür. Bunun en önemli nedenlerinden biri ikinci nesil üniversite anlayışını temsil eden Humboldt geleneğinin yerine üçüncü nesil üniversite anlayışının benimsenmeye başlanmasıdır. Wissema (2009, s.23)'ya göre üçüncü nesil üniversite, yirmi birinci yüzyılın başından itibaren 'eğitim' ve 'araştırma'nın yanına 'bilgi kullanımı'nı da ekleyerek pratik ağırlıklı bir müfredatı hayata geçirir. Pratik ise modern bilimin sınırları içerisinde disiplinlerarası bir yöntem ile üniversite ve sanayi iş birliğinin çatısı altındaki girişimci bir vizyonla gerçekleştirilir (Wissema, 2009, s.23). Söz konusu iş birliği, ağırlıklı olarak sanayinin kendi ihtiyaçlarına yönelik bir bilimsel faaliyeti (AR-GE) harekete geçirse de üniversite tarafından tek başına karşılanamayacak bir finansal fonlamaya imkân sağlar. Yüksek bütçeli projeleri elde etmek, rakipleri karşısında üniversitelerin, sanayinin dikkatini çekecek akademik donanımın yeterliliğini ön plana çıkarır. Bu durum eğitimin tüketici özneleri öğrenciler için de üniversitenin fiziksel koşul ve imkanları kadar tercihlerinde belirleyicidir. Tercih edilirlilik, sadece ulusal sınırlar içinde değil, üçüncü nesil üniversitenin küresel yönelimi ile akışkanlıklar arasında 'turist

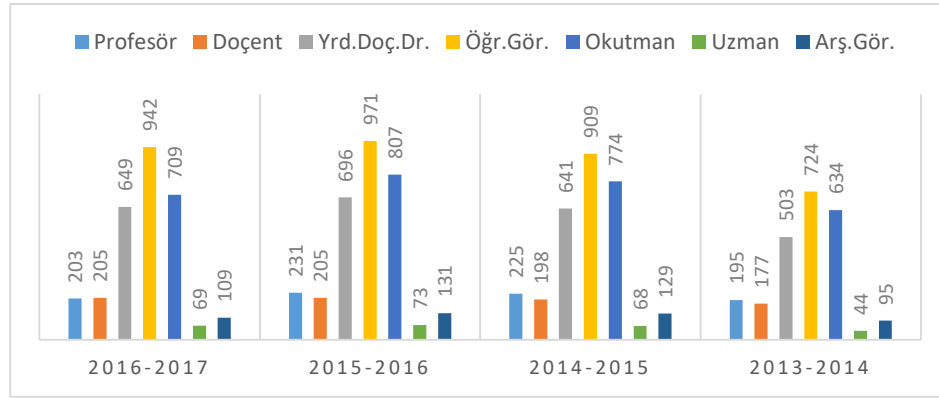
göçer öğrenciler'in (Öz, 2016, s.143) yanı sıra pek çok yabancı uyruklu bilim insanını da kendine çeker. Böylece yetişmiş insan kaynağı açısından gereksinimler, üniversiteler tarafından fazla para harcanmadan hızlı bir şekilde elde edilir. Genel itibariyle ücret yetersizliği, istihdama yönelik sınırlılıklar, siyasal kargaşa, baskı ve bunların bir sonucu olarak savaşın yanı sıra laboratuvar gibi teknik donanıma yönelik üstünlükler ve yabancı ülke vatandaşlarıyla yapılan evlilikler (Tezcan, 2015, s.300) beyin göçü akışkanlığının yönünü gelişmiş ülkelere doğru çevirse de gelişmekte olan ülkeler de benzer bazı nedenlerle kendilerine yönelik bir çekim oluşturabilmektedirler. Bu gelişmekte olan ülkelere biri olarak Türkiye, küresel nitelikli bir akademik rekabeti sürdürülebilmek için yer aldığı coğrafyanın kültürel yönelimli avantajlarını da kullanarak bir çekim yaratabilmektedir. Ortaya konan çekim, geçmiş dönemin kayıplarını (İlber Ortaylı, Celal Şengör gibi) tekrardan geri getirdiği gibi (beyin dolaşımı) yeni beyin kazanımlarını da elde eder. Öyle ki pazar ilişkileri içinde vakıf üniversitelerinin, verdikleri reklamlarda yabancı uyruklu öğretim elemanlarına yönelik vurguyu ön planda tuttuğunu görmek mümkündür. Bu noktada *Bilkent Üniversitesi*'nin, web sitesinde 'Neden Bilkent' sorusuna cevabı "*Bilkent Üniversitesi(nin), dört kıtadan 13.000 öğrencisi ve 34 ülkeden öğretim elemanlarıyla uluslararası bir eğitim ve araştırma kurumu*" (URL-1) olması ilk cümle olarak öne çıkarken, diğer bir vakıf üniversitesi olan MEF'in de MEF üniversiteli olmanın ne anlama geldiğini sorguladığı web sitesinde "*Akademik kadrosunun tamamı yabancı okutmanlardan oluşan hazırlık sınıflarında İngilizce öğrenmek*" ve "*Alanlarında uzman uluslararası akademisyenlerle öğrenim görmek*" (URL-2) ifadeleri yer alır.

Tablo 1. Üniversitelerin Değişim Evrelerinin Karşılaştırılması

	Birinci Nesil (Ortaçağ)	İkinci Nesil (Humboldt)	Üçüncü Nesil (Cambridge)
Hedef	Eğitim	Eğitim, Araştırma	Eğitim, Araştırma, Bilginin Kullanımı
Rol	Hakikatı Savunmak	Doğayı keşif	Değer yaratma
Yöntem	Skolastik	Modern bilim, Tek Bilim	Modern bilim, disiplinlerarası
Yaratılan	Profesyoneller	Profesyoneller, Bilim insanları	Profesyoneller, Bilim insanları, Girişimci
Yönelim	Evrensel	Ulusal	Küresel
Dil	Latince	Ulusal diller	İngilizce
Örgütlenme	Fakülteler, okullar	Fakülteler	Üniversite enstitüleri
Yönetim	Şansölye	Akademisyenler (Yarı zamanlı)	Profesyonel

Kaynak: Wissema, 2009.

2016-2017 eğitim öğretim döneminde Yükseköğretim istatistiklerine göre Türkiye’de 2886 yabancı uyruklu yükseköğretim elamanı bulunmaktadır. Yabancı uyruklular arasında birinci sırada öğretim görevlileri (942), ikinci sırada okutmanlar (709) ve üçüncü sırada yardımcı doçentler (649) yer almaktadır. Bu ilk üç, geriye dönük olarak 2013-2014 dönemine kadar aynıdır.



Grafik 1. Unvanlarına göre Türkiye’de yabancı uyruklu yükseköğretim elemanlarının dağılımı, 2013-2017 (Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri, 2017).

Vakıf üniversiteleri arasında *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi* 4’ü profesör, 17’si doçent, 60’ı yardımcı doçent, 95’i öğretim görevlisi ve 12’si uzman olmak üzere toplam 188 ve devlet üniversiteleri arasında *İstanbul Üniversitesi* 10’u profesör, 4’ü doçent, 7’si yardımcı doçent, 27’si öğretim görevlisi, 46’sı okutman, 9’u uzman ve 9’u araştırma görevlisi olmak üzere toplam 112 yabancı uyruklu öğretim elemanı ile birinci sırada yer almaktadır. *Atatürk Üniversitesi* ise 26 yabancı uyruklu öğretim elemanı ile *İnönü* ve *Karabük* üniversiteleriyle 15. sırayı paylaşmaktadır. Vakıf üniversiteleri için ilk 10, İstanbul ağırlıklı olmak üzere Ankara ve İzmir gibi Türkiye’nin önemli şehirlerinde toplanırken, devlet üniversiteleri için benzer sıralamanın yanında Mardin, Kayseri ve Gaziantep’in de tabloda yer aldığı görülür.

Tablo 2. Vakıf Üniversitelerindeki Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanı (İlk 10)

Sıra	Üniversite	Şehir	Sayısı
1	İhsan Doğramacı Bilkent	Ankara	188
2	Koç	İstanbul	69
3	İzmir Ekonomi	İzmir	65
4	İstanbul Aydın	İstanbul	63
5	İstanbul Bilgi	İstanbul	53
6	MEF	İstanbul	48
7	Bezm-i Alem	İstanbul	47

8	Yeditepe	İstanbul	44
9	Sabancı	İstanbul	43
10	Özyeğin	İstanbul	37

Kaynak: YÖK, Yüksek Öğretim İstatistikleri, 2017.

Tablo 3. Devlet Üniversitelerindeki Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanı (İlk 10)

Sıra	Üniversite	Şehir	Sayısı
1	İstanbul	İstanbul	112
2	ODTÜ	Ankara	99
3	Boğaziçi	İstanbul	97
4	Ankara	Ankara	68
5	Marmara	İstanbul	60
6	İTÜ	İstanbul	57
7	Mardin Artuklu	Mardin	49
8	Erciyes	Kayseri	47
9	Dokuz Eylül	İzmir	40
10	Gaziantep	Gaziantep	39

Kaynak: YÖK, Yüksek Öğretim İstatistikleri, 2017.

Üniversitelerin başarı sıralamaları dikkate alındığında da ilk 10'da yer alan (Tablo 4) pek çok üniversitenin yabancı uyruklu öğretim elemanı sayısının yüksek olduğu görülür. Tablo 2 ve Tablo 3 ile karşılaştırıldığında da Hacettepe'nin ki hariç, Gazi ve Ege Üniversitelerinin yabancı uyruklu öğretim elemanı frekansının düşük olduğu gözlenir. Ancak diğer 7 üniversitenin frekansı tam tersine en yoğun olanlarıdır. Ayrıca Tablo 4'te yer alan İ.D.Bilkent Üniversitesi başarı listesindeki tek vakıf üniversitesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

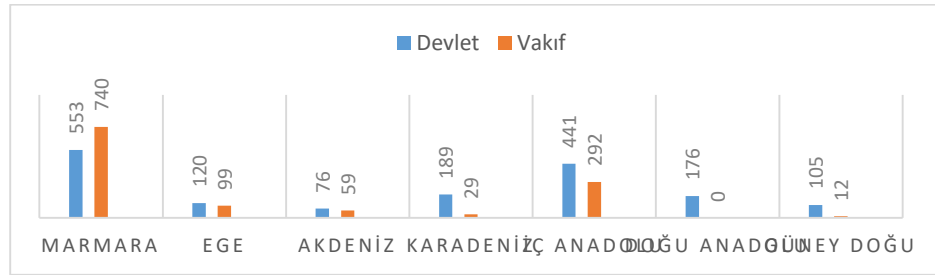
Tablo 4. Üniversitelerimizin 2016-2017 Dünya ve Alan Sıralamalarındaki Yerleri, İlk 10

Sıra	Üniversite Adı	Dünyadaki Yeri	Y.U.Y.Ö.E. Sayısı
1	İstanbul	515	112
2	ODTÜ	528	99
3	Hacettepe	546	35
4	İstanbul Teknik	552	57
5	Ege	600	2
6	Ankara	618	68
7	Gazi	648	9

8	Boğaziçi	671	97
9	Erciyes	830	47
10	İ. D. Bilkent	865	188

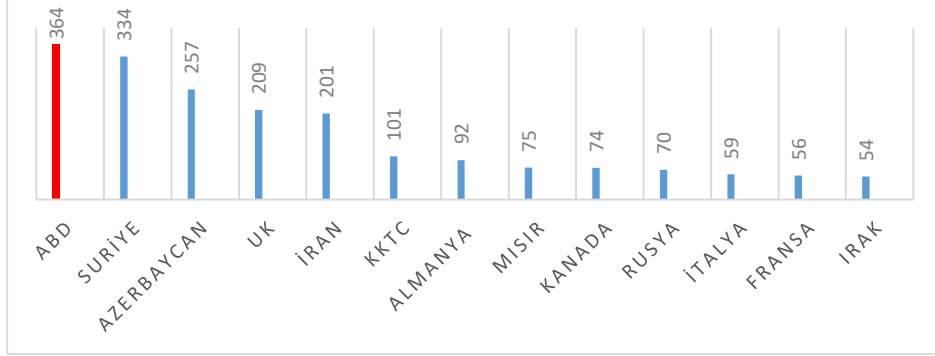
Kaynak: URAP Center, 2017.

Yabancı uyruklu öğretim elemanlarının dağılımlarını coğrafi bölgelere göre (Grafik 2) incelediğimizde Marmara Bölgesi 553'ü devlet, 740'ı vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 1273 kişiyle birinci sırada yer almaktadır. Marmara Bölgesi, vakıf üniversitelerindeki yabancı uyruklu öğretim elemanı sayısının devlet üniversitelerine oranla daha yüksek olduğu tek bölgedir. Burada İstanbul, 44 üniversite ile devlet üniversitelerindeki 361 yabancı uyruklu kişinin yanı sıra bölgenin tüm vakıf üniversitelerindeki yabancı uyruklu öğretim elemanlarına ev sahipliği yapmaktadır. İkinci sırada yer alan İç Anadolu bölgesi için Ankara öne çıkan ildir. Ankara, sınırları içinde bulundurduğu 14 üniversitede 279'u vakıf ve 235'i devlet olmak üzere toplam 514 yabancı uyruklu öğretim elemanına sahiptir. Son olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nde vakıf üniversitesi bulunmamasıyla birlikte Erzurum, sahip olduğu iki üniversitesinde toplam 27 yabancı uyruklu öğretim elemanı ile birinci sırada yer almaktadır.



Grafik 2. Coğrafi Bölgelere Göre Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanlarının Dağılımı, 2016-2017 (Kaynak: YÖK, Yüksek Öğretim İstatistikleri, 2017).

Türkiye üniversitelerinde yer alan yabancı uyruklu öğretim elemanlarının uyuşuna baktığımızda Amerika Birleşik Devletleri 363 kişiyle ilk sırada bulunmaktadır. Onu Suriye 334 kişi ve Azerbaycan 257 kişi ile takip etmektedir. YÖK'ün yeni başlattığı bu istatistik bir önceki yıllara büyük bir benzerlik göstermektedir.



Grafik 3. Türkiye Üniversitelerinde Öğretim Elemanı Bulunan Bazı Ülkeler, 2016-2017
(Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri, 2017).

IV. Atatürk Üniversitesi'nde Yabancı Uyruklu Yüksek Öğretim Elemanları

Atatürk Üniversitesi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Kasım 1937 yılındaki Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında Türkiye'nin doğusunda bir üniversite kurma düşüncesinin somut olarak gerçekleşmiş halidir. Konuşmasında Atatürk, en büyük davanın ülkeyi uygar ve refaha kavuşmuş bir konuma yükseltmek olduğunu belirtir. Ona göre bu ülkü, okuma yazma bilmeyen tek bir vatandaş bırakmadan, gereksinim duyulan teknik elemanları yetiştirerek ve davanın ideolojisini anlayıp anlatacak ve nesilden nesile yaşatacak kişi ve kurumları yaratarak gerçekleştirilebilir. Bu ülküyü gençliğin ve ulusun bilincinde her zaman canlı tutacak olan kurumlar ise üniversiteler ve yüksek okullardır. Bu noktada Atatürk ülkeyi üç kültür bölgesine ayırır. Bunlardan ilki batıda 1933 reformuyla güncellenmiş İstanbul Üniversitesi, ikincisi merkezde acilen kurulması gereken Ankara Üniversitesi ve son olarak doğuda Van Gölü sahillerinin en güzel yerlerinden birinde şimdiden kurulması için hazırlıkların yapılması gereken bir doğu üniversitesidir (URL-4). Doğuda bir üniversite kurma hayali Atatürk'ün ölümünün ardından biraz gecikmeyle 1 Kasım 1950'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından tekrar gündeme getirilir. Bu konuyla ilgili olarak bölgede yapılan çeşitli incelemelerden sonra, Erzurum, kurulacak olan doğu üniversitesinin şehri olarak belirlenir ve 7 Haziran 1957 yılında da Atatürk Üniversitesi resmi olarak kurulur. Günümüze gelindiğinde 60 yıllık süreçte Atatürk Üniversitesi 23 fakülte, 1 yüksekokul, 1 konservatuvar, 12 meslek yüksekokulu, 8 enstitü ve 25 araştırma merkezinin yanı sıra 200 bini aşkın öğrencisi, 2 bin 600 öğretim elemanı ve 3 bin 500 idari personeliyle doğunun ve Türkiye'nin önde gelen üniversitelerinden biri konumundadır.

URAP tarafından yapılan '41 bilim alanında Türkiye ve dünya genel sıralaması' dikkate alındığında da Atatürk Üniversitesi'nin 6 bilim alanında bu sıralamada yer aldığı

görülmür. Bu alanlar Biyoloji, Kimya, Dış Hekimliği, Mühendislik, Tıp ve Sağlık Bilimleri ve Farmakolojidir.⁹

Tablo 5. 2016-2017 URAP 41 Bilim Alanı Sıralamasında Atatürk Üniversite'sinin Dünya ve Türkiye'deki Yerleri

Bilim Alanı	Dünyadaki Yeri	Türkiye'deki Yer
Biyoloji	855	5
Kimya	743	6
Dış Hekimliği	182	8
Mühendislik	880	14
Tıp ve Sağlık Bilimleri	762	11
Farmakoloji	436	4

Kaynak: URAP Center, 2017.

Atatürk Üniversitesi Dış İlişkiler Ofisinden alınan verilere göre 2017 yılı için 23 yabancı uyruklu öğretim elemanının üniversitede görev yapmakta olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar YÖK'ün verileri ile çelişkili bir durum olduğu gözlenirse de 3 kişinin değişim ile geldiği bildirilmiş ve görev sürelerinin dolduğu ifade edilmiştir. 23 öğretim elemanının uyrukları Azerbaycan (6), Suriye (4), Rusya (5), İran (5), Kırgızistan (1), Gürcistan (1) ve Ukrayna (1)'dir. Öğretim elemanlarının 3'ü profesör, 6'sı doçent, 3'ü yardımcı doçent, 2'si okutman ve 9'u öğretim görevlisidir. Edebiyat (8), Güzel Sanatlar (6), İlahiyat (2), Mühendislik (2), Dış Hekimliği (1), Fen (1), Mimarlık ve Tasarım (1), İktisadi ve İdari Bilimler (1) ve Veterinerlik (1) fakülteleri öğretim elemanlarının görev yerleridir.

Çalışmada 3'ü kadın ve 5'i erkek olmak üzere 8 kişi ile yüz yüze görüşülmüştür. Görüşülenlerin unvanları profesör (1), doçent (2) ve öğretim görevlisi (5); uyrukları ise Azerbaycan (2), Rusya (2), Suriye (2), İran (1) ve Gürcistan (1)'dir. Görüşmecilerin izinleri alınarak konuşmaların ses kaydı yapılmış, ancak bir öğretim üyesinin ses kaydı almamızı istememesi üzerine konuşulanlar kağıda not edilmiştir. Öğretim elemanlarından yalnızca 1'i için tercüman kullanılmış, diğerleri ile Türkçe konuşulmuştur. Bazı öğretim elemanlarının görüşmeyi reddetmesi ve bazılarının da iş

⁹ 2016-2017 aralığında Türkiye, 41 bilim alanından 25'inde etkinlik gösterebilmiştir. Türk üniversitelerinin sıralamaya girebildiği diğer bilim dalları ise şöyledir: Mimarlık, Kimya Mühendisliği, İnşaat Mühendisliği, Yer Bilimleri, Eğitim, Elektrik Elektronik Mühendisliği, Çevre Mühendisliği, Çevre Bilimleri, Gıda Mühendisliği, Jeoloji, Bilgisayar ve Enformatik Bilimler, Malzeme Mühendisliği, Matematik, Makine Mühendisliği, Fizik, Psikoloji ve Bilişsel Bilimler, Beşeri Bilimler, Teknoloji ve Veterinerliktir.

yoğunluğu nedeniyle görüşmeler daha fazla sayıda yapılamamıştır. Görüşmeler Edebiyat Fakültesi (3), Güzel Sanatlar Fakültesi (2), Veterinerlik (1), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (1) ve Dişçilik Fakültesi (1)'ndeki öğretim elemanlarıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşme soruları yarı yapılandırılmış olup, sorulara verilen cevaplara göre yeni sorular öğretim elemanlarına aktarılmıştır.

V.Bulgular

- Savaş, Suriyeli öğretim elemanlarının Türkiye'ye ve Erzurum'a gelmelerinin birinci nedenidir. Görüşme yapılan iki Suriyeliden biri, Erzurum hakkında daha önce hiç bir bilgiye sahip değilken, diğeri savaş öncesi dönemde Atatürk Üniversitesi'nde lisansüstü eğitim gördüğünü belirtmiştir.
- Erzurum Atatürk Üniversitesi, kimi yabancı öğretim elemanları için Türkiye'deki ilk durak değildir. Erzurum'un hem doğusunda hem de batısında kalan üniversitelerdeki görevlerini bırakarak Atatürk Üniversitesini tercih edip, gelenlerin olduğu görülür. Böylesi bir tercihte bulunma nedenleri arasında Erzurum'un doğu illeri içinde daha gelişmiş bir ekonomik yapıya sahip olması, Atatürk Üniversitesinin görece köklü geçmişi ve sahip olduğu öğrenci potansiyeli, yabancı öğretim elemanının Erzurumlu bir eşle evlenmesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin kimi dekan ve bölüm başkanlarının bazı bölümlerin kurulması için vaatleri de içeren davetleri yer alır. Bazen de çocuklarının eğitim sorunu, yabancı hocaları Türkiye coğrafyasında batıdan doğuya ve yeniden batıya olmak üzere bir hareket döngüsüne sürüklemektedir.
- Yabancı öğretim elemanları için Erzurum, sakin, havası temiz, küçük bir şehir olarak tanımlanmaktadır. Ancak soğuk ve uzun süren kış mevsimine yönelik yakınmalar da mevcuttur. Özellikle sanatsal faaliyetlerle uğraşan hocalar, uzun kış süresince herhangi bir etkinlik içinde yer alamadıkları için bu doğal kısıtlayıcı faktörden hoşnutsuz görünmektedirler. Bu hocalardan biri Erzurum'a ilk geldiğinde kendini hapisanedeymiş gibi hissettiğini belirtmiş, ancak etkinlik için gittiği Erzincan, Ankara ve İstanbul seyahatinden sonra bu hissiyattan kurtulabildiğini ifade etmiştir.
- Suriyeli olanlar için Erzurum'un dinsel tutumu Halep'in ki ile benzer görüldüğü için beğenilmektedir. Özellikle Ramazan ayında Erzurum vurgusu ön plandadır.
- Görüşme yapılan öğretim elemanlarının çoğu, Atatürk Üniversitesinin lojmanlarını kullanmaktadır. Ancak öğretim elemanlarının kaldıkları lojmanlar 40 metre kareyi geçmemektedir. Bu durum bazı çocuklu öğretim elemanları için yetersiz bulunduğundan, kampüs dışında ev kiraladıkları görülür.
- Maaş konusunda öğretim elemanları arasında farklı görüşler söz konusudur. Bazıları aldıkları maaşı yeterli bulurken, bazıları da yetersiz bulmaktadır. Bu noktada "Yükseköğretim Kurumlarında Yabancı Uyrıklı Öğretim Elemanı Çalıştırılması Esaslarına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı"nın 4.maddesinde "*sözleşmeyle çalıştırılacak yabancı uyrıklı öğretim elemanlarına ödenebilecek aylık brüt sözleşme ücretleri aynı kurumlarda görevli emsali kadrolu öğretim elemanlarına*

ödenen aylık ve diğer her türlü ödemeler toplamının; öğretim üyeleri, öğretim görevlileri için 6 katını; uzman, okutman, çevirici ve eğitim-öğretim planlamacıları için 4 katını; araştırma görevlileri için 2 katını geçemez.” (URL-6) denilmektedir.

- [Yuksekogretim_Kurumlarında_Yabancı_Uyruklu_Ogretim_Gorevlilerin_Calistirilmesine_Iliskin_Karar.pdf/](#)
- denilmektedir. Ayrıca yabancı uyruklu personele döner sermayeden ödeme yapılamayacağı da yazının devamında vurgulanmıştır. Hem görüşmecilerden hem de fakülte mutemetliğinden alınan bilgilerden, yabancıların maaş ödemelerinin, unvan açısından yerli emsallerinin yarısı kadar olduğu tespit edilmiştir. Ancak bir görüşmeci, arkadaşları aracılığıyla edindiği bilgilerle bu durumun Atatürk Üniversitesine özgü olmadığını, başka devlet ve vakıf üniversitelerinde de bu miktarlarda maaşın verildiğini ifade etmiştir. Tüm bunlara rağmen bazı yabancı öğretim elemanları ek ders ücreti ödemesi olmamasına rağmen, öğretim elemanı yetersizliğinden dolayı ikinci öğretimde derse girdiğini belirtmiştir.
- Üniversite'nin çalışma ortamı ve işe yönelik imkanları hemen hemen bütün hocalar tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu noktada doğa bilimleri ile uğraşan bir öğretim elemanı Atatürk Üniversitesi'nin sahip olduğu laboratuvar donanımını ve imkanlarını Türkiye'nin en iyilerden biri olarak tanımlamıştır.
- Edebiyat Fakültesindeki yabancı uyruklu hocaların hepsi dil eğitimi için orada bulunmaktadır. Bu noktada genellikle konuşma ağırlıklı derslere girmektedirler.
- Profesörlük unvanına sahip olan öğretim üyesi, akademik anlamda doyumunu yaşadığını, pek çok idari görevde bulunduğunu, şu an ise 24 saate kadar ulaşabilen bir ders yükü ile sadece maddi yönden bir doyuma yöneldiğini ifade etmiştir. Bu öğretim elemanınca Atatürk Üniversitesi doğunun öğrenci başkenti olarak görülmektedir.
- Bulduğunuz bölümde akademik olarak neyi eksik gördükleri sorulduğunda Suriyeli bir hoca her cümlesinin Arapça olduğu bir gramer kitabının olmadığını ve bu eksikliği kendisinin tamamlayacağını söylemiştir.
- Bölüm içi çekişmelerin yabancı öğretim elemanlarını Türkiye'de başka bir üniversiteye yönlendirdiği anlaşılmıştır. Bu noktada böylesi sıkıntılardan dolayı öncesinde ayrılan bir yerli hocanın yeni göreve başladığı kurumdan davette bulunması beklenmektedir.
- Bir öğretim elemanı üniversitenin reklamının iyi yapılmadığını düşünmektedir. Bu noktada Atatürk Üniversitesinin batıdaki üniversitelerden bir eksikliği bulunmadığını ve hocalarını tanıtmadığını ifade etmiştir.
- Dış hekimi olan öğretim görevlisi batıdaki üniversitelerin oldukça dolu olduğunu, bunun yanı sıra bir ödev ahlakı ile doğunun ve orada yaşayanların daha fazla doktora ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Başka bir öğretim elemanı ise biraz nostaljik kalıplar içinde kalan sanatçı hassasiyetiyle “Puşkin eğer geldiyse ben de

Erzurum'a gelirim" diyerek 19 yıldır burada olduğunu ve bunun devam edeceğini vurgulamıştır.

- Pek çok yabancı öğretim elemanı tarafından fazla ders yükünün ve doktor olanlar için ayrıca muayenenin akademik çalışmayı engellediğini vurgulanmıştır. Ama buna rağmen bilimsel olarak üniversiteye katkıları sorulduğunda 6 yıldır üniversitemizde görev yapmakta olan bir öğretim elemanı 5.patent başvurusunu yapmakta olduğunu söylemiştir. Aynı kişiye yurt dışındaki bir üniversiteden teklif alsanız gider misiniz diye sorulduğunda teklif aldığını, ancak kendini İslam milliyetçisi olarak tanımlayarak, bu teklifi reddettiğini belirtmiştir.
- Dış hekimi olan yabancı öğretim elemanı için doğunun, uygulama açısından daha fazla imkân sağladığı ifade edilmiştir. Bu durumu öğretim elemanı, doktor başına düşen hasta sayısı ile ilişkilendirmiştir. Ayrıca öğretim elemanı dış hekimliği açısından Atatürk Üniversitesinin, batıdaki birçok üniversiteden daha iyi imkanlara sahip olduğunu, ancak tıbbi donanımına yönelik yeni aletleri kullanmayı öğrenmenin sınırlı olduğundan bahsetmiştir. Bunda aletlerin eğitiminin tedarikçi firma tarafından fakültede değil, sınırlı sayıda kişiyle firmada öğretilmesi etkilidir.
- Güzel Sanatlar Fakültesinden bir hocaya gözlemediği eksiklikler nelerdir diye sorulduğunda en büyük sorunun lisans eğitimine öğrenci alma metodunun yanlışlığı cevabı alınmıştır. Bulunduğu branşla ilgili olarak müzik eğitiminin küçük yaşlarda alınmaya başlaması gerektiği, bölüme gelenlerin ise böylesi bir eğitimden yoksun olarak buraya geldiklerini belirtmiştir. Yabancı öğretim elemanının bu soruna yönelik çözümü ise kendisi tarafından geliştirilen acil öğretme sistemidir. Bu sistem aracılığıyla 4 senede çok başarılı kişiler yetiştirebildiğini hatta bazılarının TRT'de programa çıktığını söylemiştir.

VI.Sonuç ve Öneriler

Genel olarak değerlendirildiğinde Atatürk Üniversitesi'nin sahip olduğu yabancı uyruklu öğretim elemanlarının üniversitenin başarı sıralamasında çok etkin olmadığı görülmüştür. Daha çok ucuz iş gücü olarak temin edilen hocaların hemen hepsi yoğun ders yükü ve poliklinik hizmetleri altında akademik üretkenliklerini ikinci plana itmişlerdir. Bu noktada görev sürelerinin uzatılmasında sadece 1 makale vermeleri yeterli olmaktadır. URAP'ın sıralaması da göz önüne alındığında yabancı hocaların görev yaptığı bilim alanlarından "Dış Hekimliği", "Mühendislik" ve "Farmakoloji" dışında sıralamaya girilemediği görülmüştür. Bu noktada yabancı uyruklu hocalarla Atatürk üniversitenin başarısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Öyleki Biyoloji, Kimya ve Tıp ve Sağlık Bilimleri alanında yabancı öğretim elemanı bulunmamaktadır.

Atatürk Üniversitesi sahip olduğu teknik donanım, hocaların ülkelerine yakınlık ve dinsel açıdan bir çekim yaratabilmektedir. Ancak bu durum üçüncü nesil üniversite olma yolunda çeşitli dönüşümler yaşamakta olan Atatürk üniversitesi için gerekli koşulları sağlamaktan uzaktır. Özellikle alanında uzman bilim insanlarının üniversitede tutulması

için maaşlarının tatmin edici düzeylere yükseltilmesi gerekmektedir. Üçüncü nesile yönelik küresel boyut ise çok sayıda dil bilen bu yabancı hocalar aracılığıyla daha kolay aşılma fırsatı bulabilir. Bu noktada Atatürk Üniversitesini, tercihte bulunacak yerli ve yabancı öğrenciler ve akademisyenler için daha görünür kılmanın yollarından biri yabancı uyruklu öğretim elemanlarının daha etkin görevlerde yer almalarıyla sağlanabilir.

Kaynaklar

- Akçura, Y. (2005). *Hatıralarım*. Ankara: Hece Yayınları.
- Akyüz, H. (2001). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Asaf, B. (1932). "Arkada Kalan Darülfünun". *Kadro*, 1(8), 47-48.
- Bahadır, O. (2010). "1933 Üniversite Reformu Niçin Yapıldı?", Aras, N.K., Dölen, E., Bahadır, O. (Ed.), *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* (2.bs.), (ss.52-85). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Berkes, N. (1998). *The Development of Secularism in Turkey*. London: Hurst and Company.
- Beydilli, K. (2006). "Mühendishane-i Bahr-i Hümayun". *İslam Ansiklopedisi*, (XXXI, 514-516). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Bulmuş, B. (2012). *Plague, Quarantines and Geopolitics in the Ottoman Empire*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Dölen, E. (2010). "İstanbul Darülfünunu'nda ve Üniversitesi'nde Yabancı Öğretim Elemanları", Aras, N.K., Dölen, E., Bahadır, O. (Ed.), *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* (2.bs.), (ss.89-102). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Erkan, M. (2000). "Abdülkadir İnan". *İslam Ansiklopedisi*, (XXII, 261-262). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Gedikli, F. (2012). "Yolunu Kendi Kazan Bir Yolcu: Türk Hukuk Tarihcisi Sadri Maksudi Arsal", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 70(1), 399-412.
- Hirsch, E. (2017). *Anılarım*, (Çev.: Fatma Suphi). Ankara: Tübitak Yayınları.
- İhsanoğlu, E. (2010). *Darülfünun I: Osmanlı'da Kültürel Modernleşme Odağı*. İstanbul: IRCICA
- İnönü, E. (2010). "İstanbul Üniversitesi'nin 1933 Reformu'ndan Sonraki Gelişmesi Üzerine Düşünceler", Aras, N.K., Dölen, E., Bahadır, O. (Ed.), *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* (2.bs.), (ss.89-102). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

- Karagöz, M. (1995). “Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839)”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi OTAM*, 6(6), 173-194.
- KB. (2015). *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Mazıcı, N. (1995). “Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu”, *Birikim*, 8(76), 56-70.
- Neumark, F. (2017). *Boğaziçine Sığınanlar*, (Çev.: Şefik Alp Bahadır). İstanbul: Kopernik.
- Öz, İ. (2016). “Küresel Dünyada Turist Göçerler Olarak Yabancı Uyruklu Yüksek Öğretim Öğrencileri: Erzurum Atatürk Üniversitesi Örneği”, *Türk Göçü 2016: Seçilmiş Bildiriler- I*. London: Transnational Press.
- Özbek, N. (1997). “Zeki Velidi Togan ve Türk Tarih Tezi”, *Toplumsal Tarih*, 8(45), 20-27.
- Öztürk, H., Karasu, C. (2014). “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane’nin Kurucusu Charles Ambroisse Bernard’ın Eserleri ve Osmanlıya Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Adli Tıp Bülteni*, 19(3), 125-134.
- Schwartz, P. (2003). *Kader Birliği*. (Çev.: Nagehan Alçı). İstanbul: Belge Yayınları.
- Sertkaya, O.F. (1993). “Ahmet Caferoğlu”. *İslam Ansiklopedisi*, (VII, 10-11). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Tekeli, İ. (2010). “Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gerçekleştirilmesinde Alınan Yol”, Aras, N.K., Dölen, E., Bahadır, O. (Ed.), *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* (2.bs.), (ss.19-51). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tezcan, M. (2015). *Eğitim Sosyolojisi* (15.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Wissema, J. G. (2009). *Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition*. Northampton: Edward Elgar.
- Yıldız, G. (2010). “Üniformalı Padişah II.Mahmud”, Yılmaz, C. (Ed.), *II.Mahmud: Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, (ss.103-129) içinde. İstanbul: Avrupa Kültür Başkenti.
- Yurdaydın, H. G. (2005). “Düşünce ve Bilim Tarihi (1600-1839)”, Akşin, S. (Ed.), *Türkiye Tarihi III*, (ss.275-341). İstanbul: Cem Yayınevi.
- URL-1: <http://adaybilgi.bilkent.edu.tr/index.php/neden-bilkent/> (Erişim: 08.08.2017).
- URL-2: <http://aday.mef.edu.tr/tr/mef-universiteli-olmak> (Erişim:18.07.2017)

URL-3: https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretimistatistikleri/2017/2017_T35.pdf
(Erişim: 18.07.2017)

URL-4: https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/5d3yy.htm (Erişim:
22.01.2018)

URL-5: http://tr.urapcenter.org/2016/2017_ranking.php (Erişim: 10.09.2017)

URL-6: http://www.yok.gov.tr/documents/10279/37067910/Yuksekogretim_Kurumlarinda_Yabanci_Uyruklu_Ogretim_Gorevlilerin_Calistirilmesine_Iliskin_Karar.pdf (Erişim: 30.12.2018)